

La violència després de la violència

Resultats de la recerca elaborada per l'Associació de periodisme Fora de Quadre sobre la resposta social, institucional, mediàtica i judicial que reben les supervivents d'agressió sexual

La societat encara té deures pendents pel que a fa l'atenció que reben les persones que han sobreviscut a una agressió sexual. A l'Estat espanyol, cada any es denuncien unes 7.000 agressions sexuals, segons dades recollides per un estudi de l'Hospital Clínic, centre de referència en aquest tipus d'atenció a Barcelona. El 93% són dones, i la majoria són joves de 16 a 25 anys. A Catalunya, el 2017 els Mossos d'Esquadra van comptabilitzar 757 denúncies per agressions sexuals. Les xifres són elevades i no deixen d'augmentar; ara les persones que han patit una agressió d'aquest tipus denuncien amb més assiduitat, pel fet que actualment es tracta d'una qüestió de debat a la societat. La resposta que obtenen aquestes persones, no obstant, dista de ser la idònia.

AADAS (Associació d'Assistència a Dones Agredides Sexualment) és una de les principals entitats que treballa a Barcelona directament atenen a les supervivents d'agressions sexuals. Una de les psicòlogues, Violeta García Gago, ens explicava la importància de la revictimització en el procés de recuperació de les dones. "Afecta moltíssim, és la diferència entre recuperar-te o quedar-te enganxada en un trauma, perquè les agressions sexuals el que fan és soscavar la confiança de la persona en el món, i és el món el que ha de respondre després, és la societat, són les institucions, són les persones que formem part d'aquest món les que hem de respondre a la persona". Per a la psicòloga, disposar d'un bon acompanyament, sobretot a les persones on s'acudeix per primer cop després de l'agressió, "pot acabar de confirmar que el món és un lloc perillós i amenaçador o obrir una llum, una esperança que pot ser d'una altra manera, que allò que m'ha passat ha estat avui, però no seguirà sent així".

AADAS atén psicològicament cada setmana unes 40 dones, d'un total de 250 visites l'any. El més freqüent és que l'agressor sigui un conegut de la supervivent, en un 70 o 80% dels casos. D'aquest percentatge, només es denuncia el 20%. En canvi, en el restant 20% d'agressors desconeguts, es denuncia en un 70 o 80%, segons les estadístiques de l'associació.

Sense un pla ni llei integral contra la violència sexual, el qüestionament social -lligat als estereotips de gènere i mites que prevalen al voltant d'aquest tipus d'agressions sexuals- es troba encara molt arrelat, segons hem pogut constatar al llarg d'un any de recerca continuada sobre aquesta temàtica. A continuació exposarem alguns dels resultats principals que hem obtingut, a diferents nivells.

Per què les dones no denuncien?

El procés de denunciar una agressió sexual és probablement el que genera més controvèrsia entre la societat. En l'estament judicial recauen la major part dels estereotips vigents entre la societat al voltant de les agressions sexuals. La roba que portava la supervivent en el moment de l'agressió, l'hora en què li va passar, si havia begut o no, el seu entorn social o altres aspectes de la seva vida íntima serveixen per qüestionar sovint la denúncia. Si en el moment que la dona decideix interposar la denúncia no es troba amb personal qualificat i especialitzat en la temàtica,

pot ser que la seva denúncia no acabi tirant endavant, o que li causi un patiment afegit després de l'agressió.

Prenem per exemple el cas d'un judici públic que vam poder presenciar a l'Audiència Provincial de Barcelona. Una noia havia denunciat patir una agressió sexual en tornar a casa per part d'un taxista, després de tornar d'una festa. Durant el judici, se li va preguntar de quina forma li havien afectat a ella els fets. En els judicis, que es realitzen anys després de la denúncia, s'acostumen a demanar proves que, si no han estat recollides per part del personal forense en el moment d'arribar a l'hospital, poden utilitzar-se en contra de la supervivent i fins i tot provocar que l'acusat acabi sent absolt. Per tant, en el moment de la denúncia és fonamental que el personal d'atenció estigui format i especialitzat en la qüestió.

En un acte a Ca la Dona celebrat el 15 de març de 2019, on diverses expertes exposaven els motius i dificultats per les quals les dones no denunciem, Marisa Fernández, advocada i membre de Dones Juristes, explicava que no denunciem perquè "no interessa políticament. Les dones no denuncien perquè el sistema penal es torna contra elles. No hi ha polítiques de prevenció, de suport, de res. Si denuncies, la culpa és de la dona. La major part de les denúncies queden impunes", assegurava. L'advocada va exposar que "el sistema penal no és neutre. Busca la certesa física: hematoma, un cop al braç, etc. I la violència psicològica és difícil de penalitzar". Montserrat Vilà, membre d'Hèlia Dones i de la Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere, va apuntar que "tot el pes de la justícia patriarcal cau sobre la dona", amb la necessitat "d'establir polítiques públiques que entenguin la violència masclista de forma integral: no com a casos aïllats".

Durant el projecte vam tenir oportunitat de reunir-nos amb advocades i expertes en la temàtica, per conèixer-ho més a fons. Segons Carla Vall, advocada especialitzada en la temàtica, a les dones els costa denunciar pels següents motius: "no tinc proves, no tinc diners, estàvem els dos sols, és la seva paraula contra la meua, i tot l'entorn se'm girarà en contra". Per a l'advocada, és habitual que els jutges siguin masclistes, "són les dinàmiques del sistema judicial", assegura.

L'advocada Ester García López va impartir un taller formatiu amb Hèlia Dones, amb personal que tracta aquests casos, on assegurava que "les lleis són bones, tenim eines, però una altra cosa és com s'interpretin o s'apliquin" aquestes lleis. I exposa casos on les supervivents d'agressió han arribat a afirmar: "si ho arribo a saber, no denuncio, perquè el jutge l'ha tractat millor a ell que a mi". I recorda un cas on una de les primeres preguntes en un judici va ser: "A part de ser violada, va patir algun dany?".

Tractament premsa: constructors de realitats

Els mitjans de comunicació són també un àmbit destacat des d'on es produeix la revictimització. Violeta García Gago, d'AADAS, ens explicava la importància dels mitjans a l'hora de tractar aquests casos. "Els i les periodistes són constructors de realitats, i la terminologia que utilitzen, la manera que tenen de presentar les notícies fan una diferència, perquè creen opinions, i aquí també es dona una violència". En ocasions, les supervivents, i fins i tot les especialistes que treballen la temàtica, decideixen no seguir la premsa, per no sentir-se revictimitzades.

Per combatre aquest greuge, el diari.es disposa d'una redactora responsable de gènere, Ana Requena (també és la fundadora del blog Micromachismos), que va impartir una formació al Col·legi de Periodistes de Catalunya pensada precisament per a periodistes. La periodista considera que les notícies se centren massa en qui és ella (personalitat), i en què fa ell (empoderament). "El masclisme qüestiona l'aspecte físic i la vida personal" de la dona, així com

“la seva presència a l’espai públic”. Per tant, caldria “presentar a les dones com a éssers creatius, agents principals, contribuents, i ajudar a abstenir-se a mostrar-les a com a éssers inferiors, béns de consum”. Tots aquests estigmes, si s’eliminen dels mitjans, serà també un primer pas per suprimir-los de l’imaginari col·lectiu.

Antena 3, per exemple, publicava un tuit aquest estiu en el seu compte sobre el cas de dones que van ser agredides sexualment a l’Estat espanyol per part d’homes que utilitzaven una aplicació per lligar. El tuit titula: “Les noies de Benidorm i Bilbao van utilitzar apps per lligar que les van conduir als seus agressors”. Es tracta d’un tuit revictimitzador, que resta importància a l’agressor i situa la responsabilitat sobre les dones agredides. Ana Requena considera que centrar-se en aspectes específics com l’aplicació utilitzada resta importància a la xacra estructural que suposen les agressions i les redueix en un fet aïllat, circumstancial.

Precisament per combatre aquest tipus de casos, AADAS, juntament amb la cooperativa feminista Almena i el màster de Gènere i Comunicació de la UAB van impulsar un dossier de recomanacions titulat Dones Valentas per als mitjans de comunicació a l’hora d’informar sobre agressions sexuals. Recomanen “presentar-nos com a subjectius actius en la nostra diversitat, no revictimitzar-se abusant de la paraula ‘víctima’, no atribuir-nos responsabilitat” en l’agressió, “visibilitzar els processos de recuperació i les dificultats en el moment de presentar una denúncia i iniciar un procés judicial, no alimentar el mite de les denúncies falses, informar sobre els agressors i no minimitzar les agressions sexuals”, entre d’altres.

Mites i estereotips: una realitat ancorada

Al llarg d’aquest estudi ens hem centrat principalment a parlar extensament amb les expertes que atenen directament a les supervivents. Constatem com totes elles topen constantment amb els estereotips de gènere lligats a les dones, que s’accentuen en el moment d’iniciar un procés judicial o durant la recuperació de la supervivent. Aquests estereotips, no obstant, no es troben presents en altres tipus de delictes o denúncies, i en volem mostrar un parell d’exemples comentats amb Violeta García Gago d’AADAS per fer-ho palès:

“És molt curiosa la comparació entre quan et roben una bossa o quan t’agredeixen sexualment, perquè justament en el cas on el bé perjudicat és la propietat privada, no hi ha tant questionament. Com quan entren en una casa que està buida, que és una segona residència de persones riques, mai diuen: ‘com podien tenir la casa aquí, tan bonica i buida? No?’. En casos com aquests, “ràpidament tot el sistema es posa en acció”. I encara un altre exemple que va exposar una participant quan elaboraven el dossier Dones Valentas: “Si algú et roba la cartera, diuen que van robar la cartera perquè es veia per fora de la butxaca, i era una cartera molt bonica, i l’anava ensenyant. Si una persona que ha robat una cartera diu això, és una admissió de culpabilitat”. En canvi, “en els delictes contra la llibertat sexual, això sembla que és una disculpa o quelcom que fa culpable a la dona”. Per tant, “sempre diem que en un procés judicial el primer que ha de fer la dona és demostrar la seva innocència, i després demostrar la culpabilitat de l’agressor. Això no passa en cap altre delictes”.

Alba Alfageme, investigadora en aquestes qüestions, exposava a la jornada sobre Violència Masclista i Salut Mental celebrada a Barcelona la necessitat d’introduir una perspectiva ‘victimocèntrica’, que entengui que “aquest tipus de delictes no té res a veure amb altres delictes”. A més, incidia en les dificultats afegides en el cas d’agressions sexuals en l’àmbit laboral: “a les dones quan denunciïen se les titlla com si fossin conflictives, se les aparta o treu de la feina, expedienta, les canvien de secció...”. Per tot això, considera des d’una perspectiva antropològica que “la por femenina és un mecanisme de control, ens fa vulnerables”.

Les diverses expertes preguntades coincideixen en el fet que el sistema judicial, legal, institucional i social qüestiona contínuament el relat de la supervivent. “Sembla que estigui dissenyat per fer-nos sentir encara més impotents”, deia Violeta García Gago. Els temps d’espera en els judicis, haver de repetir diverses vegades els relats i els diversos entrebancs que sorgeixen al llarg del procés de recuperació de la supervivent no haurien de ser l’element revictimitzador tan flagrant que suposen ara. Ha de ser al contrari. Com ens deia la Violeta García Gago, psicòloga d’AADAS, és el món qui ha de respondre davant aquesta violència. Es troba en mans de la societat, doncs, posar-hi remei.